

Η ΠΡΟΣ ΕΑΥΤΟΝ ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ

Τὸ ἔρπετό πού δὲ μπορεῖ ν'ἀλλάξει δέρμα χάνεται.
Ὅμοια καὶ τὰ πνεύματα ὅταν τὰ ἐμποδίζουνε ν'ἀλλάξουν γνώμες: παύουνε νᾶναι πνεύματα.

Οἱ συνηθισμένοι ἄνθρωποι, ὅσοδήποτε τυφλοὶ κι' ἂν εἶναι μπροστά σὲ κάθε τι τὸ πρωτότυπο, εἶναι προικισμένοι μὲ ἀλάθητο ἔνστικτο, ὥστε μποροῦν κι' ἀνακαλύπτουνε κάθε τι πού τοὺς εἶναι ἐχθρικό· πολὺ πιὸ νωρίς, πρὶν ὁ Νίτσε ἀποκαλυφθεῖ σὰν ἀμοραλιστῆς καὶ πυρπολητῆς τῶν ἠθικῶν περιφραγμένων τόπων τους, τὸν ἔννοιωσαν γιὰ ἐχθρό τους· τὸ αἰσθητήριο τῆς ὁσφρησῆς τους ἤξερε περισσότερα ἀπ' ὅ,τι ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυτό του. Τοὺς στενοχωροῦσε (κανένας δὲν κατεῖχε σὲ ἀνώτερο βαθμὸν the gentle art of making enemies) γιὰ τὸν θεωροῦσαν γιὰ τύπο ὑποπτο, γιὰ τὸ αἰώνιο ἀουτσαῖντερ ὄλων τῶν κατηγοριῶν, γιὰ μιγάδα φιλόσοφο, φιλόλογο, ἐπαναστάτη, καλλιτέχνη, λογοτέχνη καὶ μουσικό· ἀπ' τὴν πρώτη στιγμή οἱ ἐπαγγελματίες τὸν μίσησαν γιὰ τὸ ξεπερνοῦσε κάθε ὄριο. Μόλις ὁ φιλόλογος δημοσιεύει τὸ πρωτόλειό του, ἡ αὐθεντία τῆς φιλολογίας, ὁ Βιλλαμόβιτς (κι' ἔμεινε ἔτσι μισὸν αἰῶνα, ἐνῶ ὁ ἀντίπαλός του βιάδιζε ὀλοένα καὶ μεγαλόπρεπα πρὸς τὴν ἀθανασία), στηλιτεύει, μπροστά σ' ὄλους τοὺς συναδέλφους του, αὐτὸν πού τόλμησε νὰ διαβεῖ τὰ ἐπαγγελματικὰ ὄρια. Οἱ βαγνεριστῆς δυσπιστοῦν ὅμοια (καὶ πόσο δίκαια) σ' αὐτὸν τὸν περιπαθῆ ἐγκωμιστῆ κι' οἱ φιλόσοφοι στίς γνωσιολογικές του ἐργασίες· ἀκόμα πρὶν βγεῖ καλὰ καλὰ ἀπ' τὴ χρυσαλλίδα τοῦ φιλόλογου, πρὶν ἀκόμα ἀποχτήσῃ φτερά, ὁ Νίτσε ἔχει τὴν ἀντιπάθεια τῶν ἐδικῶν. Μονάχα ἡ μεγαλοφυΐα, ὁ γνώστης τῶν μεταβολῶν, μόνο ὁ Ριχάρδος Βάγνερ ἀγαπάει στὸ πνεῦμα αὐτό, πού βρίσκεται στὸ δρόμο τοῦ γίνεσθαι, τὸν μελλοντικό του ἐχθρό. Οἱ ἄλλοι ὅμως ὁσφραίνονται καὶ νοιώθουνε τὸν κίνδυνο, στὸν τολμηρὸ τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο πιάνει τὰ πράγματα «ἀφ' ὑψηλοῦ»· νοιώθουνε πὼς ἐδῶ βρίσκεται κάποιος πού δὲν εἶναι σταθερός, πού δὲ μπορεῖ νὰ μείνει πιστὸς στίς πεποιθήσεις του, μ' αὐτὴν τὴν ἀχαλίνωτη λευτεριά, πού αὐτὸς ὁ ἐλευθερώτερος ἄνθρωπος, ἐφαρμόζει στὸ κάθε τι, καὶ κατὰ συνέπεια καὶ στὸν ἑαυτό του. Κι' ἀκόμα καὶ σήμερα πού ἡ αὐθεντία του

τούς τρομάζει κáνοντάς τους έπιφυλακτικούς, οί ειδικοί θάθελαν πολύ νά κλείσουν «τόν έκτός νόμου 'Ηγεμόνα» σ' ένα σύστημα, σέ μιá θεωρία, σέ μιá θρησκεία ή σ' ένα δόγμα. Θά έπιθυμούσαν νάταν, ύπως κι' αὐτοί, περιχαρακωμένος σέ μιá κοσμοθεωρία, συνδεμένος μέ πεποιθήσεις· άκριβώς κείνο πού περισσότερο φοβότανε, τήν όριστική και χωρίς άντιφάσεις θέση, θάθελαν νά τήν έπιβάλλουνε στόν άνθρωπο αὐτόν, πούναί πιά άνυπεράσπιστος, θάθελαν νά καθηλώσουνε τόν νομάδα αὐτόν (τόρα πού κατάκτησε τόν άπέραντο κόσμο τοῦ πνεύματος) σ' έναν νάό, σ' ένα ένδιαίτημα, σ' ό,τι δηλαδή ποτέ δέν είχε κι' ούτε πόθησε ποτέ.

Ο Νίτσε όμως δέ μπορεί νά πλαισιωθεί σέ θεωρίες· δέ μπορεί νά καθηλωθεί σέ πεποιθήσεις (ποτέ στίς σελίδες αὐτές δέ δοκιμάσαμε νά βγάλουμε σάν τούς σχολαστικούς δασκάλους, άπ' αὐτήν τή συγκινητική τραγωδία τοῦ πνεύματος, μιá ψυχρή «γνωσιολογική θεωρία»), γιατί ποτέ αὐτός ό σχετικιστής όλων τών άξιων δέν δέθηκε διαρκώς μέ κανένα λόγο τών χειλιών του, μέ καμμιά πεποίθηση τής συνείδησής του, μέ κανένα πάθος τής ψυχής του, κι' ούτε ποτέ θεώρησε τόν έαυτό του συνδεμένο μ' αὐτά. «Ο φιλόσοφος χρησιμοποιεῖ και καταναλίσκει πεποιθήσεις» άπαντάει άγέρωχα στα νοικοκυρίστικα πνεύματα πού καυχώνται περήφανα για τó χαρακτήρα τους και τίς πεποιθήσεις τους. 'Η καθεμιá άπ' τίς γνώμες του είναι κι' ένας μεταβατικός σταθμός· κι' άκόμα και τó ίδιο του τó έγώ, τó δέρμα του, τó σώμα του, ή διανοητική του διάρθρωση ποτέ δέν ήσαν, στα μάτια του, τίποτε άλλο έκτός άπό μιá πολλαπλότητα, «έταιρικός οίκος για πολυάριθμες ψυχές». Κάποια μέρα πρόφερε, επί λέξει, τόν τολμηρότερο λόγο: «Τó νάναί ό στοχαστής δεμένος μ' ένα μονάχα πρόσωπο αὐτό είναι μειονέκτημα. Μιá πού βρήκε τόν έαυτό του, πρέπει νά δοκιμάζει, άπό καιρό σέ καιρό, νά τόν χάνει—κι' ύστερα νά τόν ξαναβρίσκει». 'Η ούσία τής ύπόστασής του είναι μιá διαρκής μεταμόρφωση, ή γνώση τοῦ έαυτοῦ του, δηλαδή τó αιώνιο γίνεσθαι και ποτέ τó άκαμπτο είναι και ή άνάπαυση· γι' αὐτό ή μόνη κατηγορική έπιταγή τής ζωής πού άπαντάμε σ' όλα τά συγγραμμάτά του είναι: «Γίνε ό,τι είσαι». Έτσι κι' ό Γκαίτε, κι' αὐτός έπίσης, έλεγε ειρωνικά πώς βρίσκεται πάντα στην 'Ιένα, όταν τόν ζητούσαν στη Βαϊμάρη κι' άκόμα κι' ή έννοούμενη μεταφορά τοῦ Νίτσε ή σχετική μέ τά έρπετά πού αλλάζουνε δέρμα βρίσκεται έκατό

χρόνια νωρίτερα σ' ἓνα γράμμα τοῦ Γκαϊτε' πόσο ὅμως εἶναι ἀντίθετες, ἢ ἐσκεμμένη ἀνάπτυξη τοῦ Γκαϊτε κι' ἡ ἐκκρηκτικὴ μεταμόρφωση τοῦ Νίτσε! Γιατὶ ὁ Γκαϊτε πλαταίνει τὴ ζωὴ του γύρω ἀπὸ ἓνα σταθερὸ κέντρο, ὅπως τὸ δέντρο ποὺ προσθέτει κάθε χρόνο κι' ἓναν καινούργιο δακτύλιο στὸ κρυφὸ ἐσώτερο τοῦ κορμοῦ του· κι' ὅσο ἀπαλλάσσεται ἀπ' τὸν ἐξωτερικό του φλοιό, γίνεται ὀλοένα καὶ, σταθερώτερο, δυνατώτερο, ψηλότερο, βλέποντας πάντα μακρύτερα. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ Γκαϊτε ἐπιτελεῖται ἡρεμα, χάρις στὴν πάντα δραστήρια πεισματικὴ δύναμη τῆς ἀφομοίωσης, κι' ἐπίσης χάρις στὴν ταῦτόχρονη μὲ τὴν ἀνάπτυξη ἀντίσταση, ποὺ προβάλλει ἀμυνόμενος γιὰ τὸ ἐγὼ του, ἐνῶ ἡ ἀνάπτυξη τοῦ Νίτσε πραγματώνεται πάντα βίαια, χάρις στὴν παράφορη ὀρμητικότητά τῆς θέλησής του. Ὁ Γκαϊτε πλαταίνει χωρὶς ποτὲ νὰ θυσιάζει ἓνα κομμάτι τοῦ ἑαυτοῦ του· ὁ Νίτσε, ἀντίθετα, ὁ ἄνθρωπος τῶν μεταμορφώσεων, πάντα βρίσκεται ὑποχρεωμένος ν' αὐτοκαταστρέφεται, γιὰ νὰ ξαναχιστεῖ ἐξ ὀλοκλήρου. Ὅλα τὰ πνευματικά του ὀφέλη κι' οἱ καινούργιες του ἀνακαλύψεις προέρχονται ἀπ' τὴ θανάσιμη διάβρωση τοῦ ἐγὼ καὶ ἀπ' τὶς χαμένες πεποιθήσεις, ἀπ' τὴν ἀποσύνθεση· γιὰ ν' ἀνέβει ψηλότερα πάντα εἶναι ὑποχρεωμένος ν' ἀποβάλλει ἓνα τμῆμα τοῦ ἐγὼ του (ἐνῶ ὁ Γκαϊτε δὲ θυσιάζει τίποτα, περιοριζόμενος στὴ χημικὴ μεταμόρφωση καὶ στὴ διύλιση τῶν στοιχείων του). Ὁ Νίτσε γιὰ νὰ φτάσει σὲ μιὰ πιο ἀνοιχτὴ καὶ πιο ψηλότερη θέα, πρέπει πάντα νὰ περάσει ἀπ' τὸν πόνο καὶ τὸν σπαραγμό: «Τὸ σπάσιμο κάθε ἀτομικοῦ δεσμοῦ εἶναι σκληρό, στὴ θέση ὅμως κάθε δεσμοῦ φυτρώνουνε φτερά.» Ὦντας φύση οὐσιαστικὰ δαιμονιακὴ, γνωρίζει μόνο τὴν πιο ἀπότομη ἀπ' τὶς μεταμορφώσεις, τὴν ἀνάφλεξη· ὅπως ὁ φοίνικας πρέπει ὀλόσωμος νὰ μπεῖ στὴν ἐξολοθρευτικὴ πυρὰ γιὰ νὰ ξαναγεννηθεῖ, ψάλλοντας, ἀπ' τὴν ἴδια του τὴ στάχτη, μὲ καινούργια χρώματα καὶ νέαν ὀρμή, ἔτσι κι' ὁ υἱὸς τοῦ πνεύματος, στὴν νιτσεικὴ ἔννοια, θὰ πρέπει μ' ὄλη του τὴν πίστη νὰ περάσει ἀπ' τὸ καμίνι τῆς ἀντίφασης, ποὺ καταβροχθίζει τὸ ἐγὼ του, γιὰ ν' ἀνυψώνεται ἀδιάκοπα τὸ πνεῖμα, ἀνανεωμένο καὶ λεύτερο ἀπὸ κάθε παλῆν δοξασία.

Στὸν ἐναλλασσόμενό του πίνακα τοῦ σύμπαντος, τίποτα δὲν παραμένει ὄρθιο κι' ἀπρόσβλητο ἀπ' ὅ,τι ἦταν πρὶν· γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἢ καθεμιά ἀπ' τὶς φάσεις του δὲν ἀκολουθεῖ ἀδερφικὰ τὴν ἄλλη, ἀλλὰ ἐχθρικὰ. Παντοτεινὰ βρίσκεται πά-

νω στὸ δρόμο τῆς Δαμασκοῦ· δὲν ἔχει ἀλλάξει πίστη κι' αἰσθήματα μιὰ φορά, ἀλλὰ χίλιες φορές, γιατί κάθε καινούργιο πνευματικὸ στοιχεῖο δὲν εἰσχωρεῖ μόνο στὸ πνεῦμα του, ἀλλ' ἀκόμα φτάνει ἴσαμε τὰ σφθικὰ του· οἱ ἠθικὲς καὶ διανοητικὲς γνώσεις μεταμορφώνονται μέσα του, τροποποιώντας τὴν κυκλοφορία τοῦ αἵματός του, τὸ αἰσθημὰ του καὶ τὴ σκέψη του. Σὰν τολμηρὸς παίχτης, ὁ Νίτσε (ὅπως κι' ὁ Χαίλντερλιν τὸ ἀπαιτεῖ, μιὰ μέρα, ἀπ' τὸν ἑαυτὸ του) «ἐκθέτει ὅλη τὴν ψυχὴ του στὴν καταστροφικὴ δύναμη τῆς πραγματικότητας», κι' ἀπ' τὴν ἀρχή, ἡ πείρα κι' οἱ ἐντυπώσεις ποὺ δοκιμάζει παίρνουνε τὴ μορφή τῶν βίαιων καὶ ἐντελῶς ἠφαιστειωδῶν ἐκκρήξεων. Ὅταν, νέος σπουδαστής, στὴ Λειψία, διαβάξει τό: **Ὁ κόσμος σὰν θέληση καὶ σὰν παράσταση**, τοῦ Σοπενχάουερ, δέκα ὀλόκληρες μέρες δὲ μπορεῖ νὰ κλείσει μάτι· ὅλο του τὸ εἶναι ἔχει ἀνατραπεῖ ἀπὸ ἕναν κυκλῶνα· ἡ πίστη ποὺ πάνω της στηρίζεται σωριάζεται με πάταγο· κι' ὅταν τὸ ἐκθαμβο πνεῦμα του συνέρχεται σιγά-σιγά ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴλιγγο ξαναποκτώντας τὴν ψυχραιμία του, βρίσκεται μπροστὰ σὲ μιὰν ὀλότελα ἀλλαγμένη φιλοσοφία, σὲ μιὰ καινούργια ἀντίληψη τῆς ζωῆς. Ὅμοια καὶ τὸ συναπάντημά του με τὸ Ριχάρδο Βάγνερ γίνεται ἡ πηγὴ μιᾶς περιπαθοῦς ἀγάπης, ποὺ πλαταίνει ἀπεριόριστα τὰ πλαίσια τῆς εὐαισθησίας του. Ὅταν ξαναγύρισε ἀπ' τὸ Τρίμπσεν στὴ Βασιλεία, ἡ ζωὴ του εἶχε πάρει καινούργια ἔννοια· ἀπὸ τὴ μιὰ στὴν ἄλλη μέρα πέθανε μέσα του ὁ φιλόλογος κι' ἡ θεώρηση τοῦ παρελθόντος, τοῦ ἱστορικοῦ, παραχωρεῖ τὴ θέση της στὴ θεώρηση τοῦ μέλλοντος. Κι' ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὅλη ἡ ψυχὴ του, εἶχε γεμίσει ἀπ' αὐτὴν τὴ φλογερὴ πνευματικὴ ἀγάπη, ἡ διακοπὴ τῶν σχέσεων με τὸ Ριχάρδο Βάγνερ, ποὺ ἐπακολούθησε, τοῦ ἀνοίγει χαίνουσα καὶ σχεδὸν θανάσιμη πληγὴ, ποὺ ἀδιάκοπα τρέχει καὶ πυορροεῖ καὶ ποτὲ δὲν θὰ κλείσει ἐντελῶς, οὔτε καὶ θὰ γιατρευτεῖ. Πάντα, ὅπως σ' ἕναν σεισμό, στὸν καθέναν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς πνευματικοὺς τρανταγμοὺς ὅλο τὸ οἰκοδόμημα τῶν πεποιθήσεών του γκρεμίζεται καὶ πανιοτεινὰ ὁ Νίτσε βρίσκεται στὴν ἀνάγκη νὰ ξαναχίσει ἀπ' τὰ θεμέλια ἴσαμε τὴ σκεπή. Τίποτα σ' αὐτὸν δὲ μεγαλώνει γαλήνια, σιωπηλά, ὀργανικά, ὅπως γίνεται στὴ φύση· ποτὲ τὸ ἐσώτερό του ὄν δὲν πλαταίνει καὶ δὲν ἀναπτύσσεται με μιὰ μυστικὴ διεργασία, σὲ μιὰ πιὸ ἀπλόχωρη ἐπιφάνεια· τὸ κάθε τι—ἀκόμα κι' οἱ ἰδέες του—γεννιέται σ' αὐτὸν «με τὴ βιαιότητα τοῦ κεραυ-

σοῦ». Αὐτὴ ἡ ἐκκρηκτικὴ δύναμη, ποὺ χαρακτηρίζει τὸ Νίτσε, εἶναι ἀπαράμιλλη: «θᾶθελα πολὺ, γράφει μιὰ μέρα, νὰ λυτρωθῶ ἀπ' τὸ ξεχειλίσιμα αὐτὸ τοῦ αἰσθημάτων ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ παρόμοια γεγονότα· πολλές φορές ἀναλογίζομαι πὼς ξαφνικὰ θὰ πεθάνω ἀπὸ κάτι τέτοιο». Καὶ πραγματικά, πάντα, κάτι πεθαίνει μέσα του, σ' αὐτὲς τὶς πνευματικὲς ἀνακαινίσεις. Πάντα στὰ σοφικά του, ὑπάρχει κάτι τὸ καθημαγμένο, σὰν κάποιο ἀτσαλένιο μαχαῖρι μπηγμένο βαθειὰ νάχει κόψει κάθε προγενέστερη σχέση. Πάντοτε ὅλο τὸ πνευματικὸ ἐνδιαίτημα πυρπολεῖται κι' ἀπανθρακώνεται, ἴσαμε ποὺ γίνεται ἀγνώριστο, ἀπ' τὶς πύρινες γλῶσσες μιᾶς καινούργιας ἐμπνεύσης. Στὴν καθεμιὰ ἀπ' τὶς μεταμορφώσεις τοῦ Νίτσε ὑπάρχουν οἱ σπασμοὶ τοῦ θανάτου κι' οἱ σπασμοὶ τῆς γέννησης. Ποτὲ ἴσως ἀνθρώπινο ὄν δὲ μεγάλωσε ἀνάμεσα σὲ τόσο φοβερὰ βασανιστήρια, ποτὲ κανένας ἄνθρωπος δὲν προχώρησε στὴν ἀναζήτηση τοῦ ἐγώ του, τόσο αἰμόφυγτος ὅσο αὐτός. Γι' αὐτὸ ὅλα του τὰ βιβλία, κυριολεκτικὰ μιλώντας, δὲν εἶναι παρὰ τὸ κλινικὸ ἱστορικὸ τῶν ἐγχειρήσεων αὐτῶν, οἱ χρησιμοποιούμενες στὴν ἀνατομία του μέθοδοι, ἓνα εἶδος γυναικολογίας τοῦ ἐλεύθερου πνεύματος. «Τὰ βιβλία μου δὲ μιλοῦνε παρὰ γιὰ νίκες ποὺ πέτυχα πάνω στὸν ἑαυτό μου». Ἀνιστοροῦνε τὶς μεταμορφώσεις του, τὶς ἐγκυμοσύνες του καὶ τοὺς τοκετούς του, τοὺς θανάτους του καὶ τὶς ἀναστάσεις του· εἶναι ἡ ἱστορία τῶν πολέμων ποὺ ἀνοικτίρμονα ἀνάλαβε κατὰ τοῦ ἐγώ του, τῶν τιμωριῶν καὶ τῶν θανατικῶν ἐκτέλεσεων ποὺ τοῦ ἐπέβαλε καί, μὲ λίγα λόγια, ἡ βιογραφία ὅλων τῶν ἀνθρώπινων ὑπάρξεων ποὺ ἐνσάρκωνε καὶ δημιουργοῦσε ὁ Νίτσε στὸ διάστημα τῆς εἰκοσάχρονης πνευματικῆς ζωῆς του.

Τὸ χαρακτηριστικὸ καὶ ἰδιότυπο σ' αὐτὲς τὶς συνεχεῖς μεταμορφώσεις τοῦ Νίτσε, εἶναι πὼς ἡ γραμμὴ τῆς ζωῆς του ἀντιπροσωπεύει, ὑπὸ κάποια ἔννοια, μιὰ **ἀναδρομικὴ** κίνηση. Ἄς πάρουμε τὸν Γκαῖτε (αὐτὸν πάντα ἀπαντᾶμε μπροστά μας κι' αὐτός εἶναι τὸ συμβολικώτερο ἀνθρώπινο φαινόμενο) γιὰ πρότυπο μιᾶς ὀργανικῆς φύσης ποὺ μυστηριωδῶς συντονίζεται μὲ τὴν πορεία τοῦ σύμπαντος· βλέπουμε πὼς οἱ μορφὲς τῆς ἐξέλιξής του ἀντανακλοῦνε συμβολικὰ τὶς διαφορὲς ἡλικίες τῆς ζωῆς. Ὁ Γκαῖτε στὴ νεότητά του εἶναι ζωηρὸς σὰν τὴ φωτιά, στὴν ὄριμη ἡλικία τὸν χαρακτηρίζει ἡ ἐσκεμμένη δραστηριότητα, καὶ στὰ γερονταματά του ἡ ὅλο διαύγεια σκέψη του· ὁ ρυθμὸς τοῦ πνεύματός του ἀντιστοιχεῖ ὀρ-

γανικά στη θερμοκρασία του αϊματός του. Τὸ χάος σ' αὐτὸν τὸ συναντᾶμε στὴν ἀρχὴ (ὅπως πάντα σὲ κάθε νέον) ἢ τάξη βρίσκεται στὸ τέλος τῆς σταδιοδρομίας του (ὅπως πάντα συμβαίνει μὲ τοὺς γέροντες)· γίνεται συντηρητικὸς ἀφοῦ πρὶν ἦταν ἐπαναστάτης, ἄνθρωπος τῆς ἐπιστήμης, ἀφοῦ εἶχε ἀρχίσει μὲ τὸν ἀποκρυφισμὸ καὶ οἰκονόμος γιὰ τὸ ἐγὼ του, ἀφοῦ πρὶν ἦταν σπάταλος. Ὁ Νίτσε ὅμως εἶναι ὁ ἀντίποδας τοῦ Γκαϊτε, ἐνῶ αὐτὸς ποθεῖ μιὰ πάντα πληρέστερη συναρμογὴ τοῦ ὄντος του, ὁ Νίτσε φλέγεται ἀπ' τὴν ἐπιθυμία τῆς πάντα πρὸ περιπαθοῦς ἀποσύνθεσης· σὰν τοὺς δαιμονιακοὺς χαρακτῆρες γίνεται ὀλοένα καὶ πρὸ ἐξημμένος, πρὸ ἀνήσυχος, πρὸ ὀρμητικὸς, πρὸ ἐπαναστατικὸς ὅσο περνοῦν τὰ χρόνια. Ἡ ἐξωτερικὴ του συμπεριφορὰ βρίσκεται πρὸ σὲ πλήρη ἀντίθεση μὲ τὴ συνηθισμένη ἐξέλιξη. Ὁ Νίτσε ἀρχίζει ἀπ' τὰ γεροντάματα. Στὰ εἰκοσιτέσσερα χρόνια, ἐνῶ οἱ συντροφοὶ του δίνονται ἀκόμα στὰ φοιτητικὰ παιχνίδια, γλεντώντας χαρούμενα, ἀδιάζοντας μὲ κανάτια τὴ μπύρα καὶ παρελαύνοντας ὕστερα μὲ τὸ βηματισμὸ τῆς χήνας ἀπ' τοὺς δρόμους, ὁ Νίτσε εἶναι πρὸ ἢ καθηγητικὴ αὐθεντία, ὁ τιτουῦχος τῆς ἔδρας τῆς φιλολογίας στὸ περίφημο πανεπιστήμιον τῆς Βασιλείας. Οἱ τοινοὶ ἀληθινοὶ τοῦ φίλοι εἶναι ἄνθρωποι πενηντάρηδες καὶ ἑξηντάρηδες, μεγάλοι σοφοὶ μὲ γκρίζα μαλλιά, ὅπως ὁ Jacob Burckhardt καὶ ὁ Ritschl, καὶ ὁ ἐμπιστώτερός του εἶναι ὁ πρῶτος μουσικὸς τῆς ἐποχῆς του, ὁ σοβαρὸς Ριχάρδος Βάγνερ. Ἡ ἀμείλικτη αὐστηρότητα, ἡ χαλύβδινη συνέπεια, ἡ ἀλάνθαστη ἀντικειμενικότητα, τὸν καθιστοῦνε μοναδικὰ σοφόν, μὰ ποτὲ καλλιτέχνη. Σ' ὅλα του τὰ βιβλία ὁ παιδαγωγικὸς καὶ ἀνώτερος τόνος τοῦ πειραματιζόμενου ἀνθρώπου κατισχύει πάνω στὸν τόνο τοῦ πρωτόλειου. Καταστέλλει βίαια τὴν ποιητικὴ του δραστηριότητα, τὴν ὁρμὴ τῆς μουσικῆς: σὰν ἀδιάφορα ποιός, αὐλικὸς σύμβουλος ἀποστεωμένος ἀπ' τὰ χρόνια, σκύβει πάνω σὲ χειρόγραφα, συντάσσει εὔρετήρια καὶ εὐχαριστιέται ἀνασκαλεύοντας πολυσκονισμένους πανδέκτες. Τὸ βλέμμα τοῦ Νίτσε, στὴν ἀρχὴ, εἶναι ὀλοκληρωτικὰ στραμμένο στὸ παρελθόν, στὴν ἱστορία, σὲ κάθε τι πεθαμένο, σὲ κάθε τι πρὸ ἐξῆσε· οἱ ἡδονὲς τῆς ζωῆς του δὲν εἶναι παρὰ μονομανίες γεροντοπαλλήκαρου. Τὴν εὐθυμία καὶ τὴν ὁρμὴ του τὴν σκεπάζει ἡ καθηγητικὴ του ἀξιοπρέπεια καὶ τὰ μάτια του δὲ φεύγουνε οὔτε στιγμὴ ἀπ' τὰ βιβλία καὶ τὰ σοφὰ προβλήματα. Στὰ εἰκοσεφτὰ χρόνια **Ἡ Γέννηση τῆς Τραγωδίας** ἀνοίγει

τὸ πρῶτο μυστικὸ χαντάκι στὸ παρόν· ὁ συγγραφέας ὁμως τοῦ βιβλίου αὐτοῦ φέρνει, ἀκόμα στὴν πνευματικὴ του μορφὴ τὴν αὐστηρὴ μάσκα τῆς φιλολογίας καὶ μόνο κρυφὰ διαφαίνεται, σ' αὐτὸ τὸ ἔργο, ἡ πρώτη ἀνταύγεια τῶν μελλούμενων πραγμάτων, ἡ πρώτη ἀκαλαμπὴ τῆς ἀγάπης τοῦ παρόντος καὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ πάθους. Στὰ τριάντα περίπου, στὴν ἡλικία πού κάθε ἄνθρωπος ἐγκαινιάζει τὴν ἀστική σταδιοδρομία του, στὴ στιγμὴ πού ὁ Γκαίτε γίνεται κρατικὸς σύμβουλος, ὅπου ὁ Κάντ, ὅπως καὶ ὁ Σίλλερ, εἶναι καθηγητῆς, ὁ Νίτσε ἔχει ἀπορρίψει πιά τὰ ἐπίσημα λειτουργήματά του, καὶ ἔχει ἐγκαταλείψει, ἀναστενάζοντας ἀνακουφισμένα, τὴν ἔδρα τῆς φιλολογίας. Στὸ προκείμενο κάνει τὸ πρῶτο βῆμα στὸ ἀληθινὸ του ἐγώ, τὸ πρῶτο κίνημα γιὰ νὰ εἰσδύσει στὸ δικό του τὸ σύμπαν, τὴν πρώτη ἐσώτερή του μεταμόρφωση· καὶ αὐτὴ ἡ διακοπὴ ἀποτελεῖ τὴν ἀληθινὴ ἀφετηρία τοῦ καλλιτέχνη. Ὁ ἀληθινὸς Νίτσε ἀρχίζει ἀπ' τὴ στιγμὴ πού εἰσβάλλει στὸ παρόν ὁ τραγικός, ὁ ἀνεπίκαιρος Νίτσε, πού τὸ βλέμμα του εἶναι γυρισμένο στὸ μέλλον, ὁ Νίτσε μὲ τὴ νοσταλγία τοῦ ὀλότελα νέου ἀνθρώπου, τοῦ ἐρχόμενου. Στὸ μεταξύ γίνονται ἀδιάκοπες ἀνατροπές, παρόμοιες μὲ ἐκκρήξεις ἀνθρακωρυχείων, ριζικὲς ἀλλαγές τοῦ ἐσώτερου ὄντος—τὸ ἀπότομο πέρασμα ἀπ' τὴ φιλολογία στὴ μουσική, ἀπ' τὴ σοβαρότητα στὴν ἔκσταση, ἀπ' τὴ θετικιστικὴ ὑπομονὴ στὴν ὄρρηση. Στὰ τριάντα ἔξ ὁ Νίτσε εἶναι ἓνας «ἐξαιρετικὸς», ἀμοραλίστας, σκεπτικιστῆς, ποιητῆς καὶ μουσικός, «ξανανιώμενος μ' ἓναν καλύτερο τρόπο» ὅπως ποτὲ δὲν ὑπῆρξε στὴ νεότητά του, λυτρωμένος ἀπὸ κάθε παρελθὸν καὶ ἀπ' τὴ γνώση του, λυτρωμένος πιά καὶ ἀπ' τὸ παρόν καὶ ἀπόλυτα σύντροφος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὑπερέραν, τοῦ μελλούμενου ἀνθρώπου. Κατὰ συνέπεια, ἀντὶ τὰ χρόνια τῆς ἀνάπτυξης, ὅπως στὸν κανονικὸ καλλιτέχνη, νὰ σταθεροποιοῦνε τὴ ζωὴ του, βαθειορριζώνοντάς τιν περισσότερο καὶ κάνοντάς τιν σοβαρώτερη καὶ συστηματικώτερη, ἀντίθετα σ' αὐτὸν τὴν ἐλευθερώνουνε περιπαθῶς ἀπ' ὅλους τοὺς δεσμοὺς καὶ ἀπ' ὅλες τὶς σχέσεις. Ὁ ρυθμὸς τοῦ ξανανιώματος αὐτοῦ εἶναι τερατώδης καὶ μοναδικός. Στὰ σαράντα ἡ γλῶσσα τοῦ Νίτσε, οἱ σκέψεις του, τὸ ὄν του ἔχουν περισσότερα ἐρυθρὰ αἵμοσφαίρια, φρεσκάδα χρώματος, τόλμης, πάθους καὶ μουσικῆς παρὰ στὰ δεκαεφτά, καὶ ὁ ἐρημίτης τοῦ Σίλς-Μαρία βαδίζει ἀνάμεσα στὸ ἔργο του μ' ἐλαφρότερο βῆμα, πιὸ φτερωτὸ

καὶ πρὸ συγκροτημένος, παρὰ ὁ εἰκοσιτετράχρονος πρῶην καθηγητής, ὁ πρόωρα γερασμένος.

Στὸ Νίτσε, κατὰ συνέπεια, τὸ αἰσθημα τῆς ζωῆς ἐντείνεται, ἀντὶ ν' ἀμβλύνεται· οἱ μεταμορφώσεις του γίνονται πάντα ταχύτερες, λευτερώτερες, πρὸ πτερόεσσες, ποικιλώτερες, ἐντονώτερες, ἐπικινδυνωδέστερες καὶ κυνικώτερες· πουθενὰ δὲ βρίσκει «σταθμούς» γιὰ τὸ παντοτεινὰ κινούμενο πνεῦμα του. Μόλις ἐγκατασταθεῖ κάπου «τὸ δέσμα του ἀνοίγει καὶ σκίζεται»· τέλος ἡ ζωὴ του εἶναι ἄνισχυρη ν' ἀκολουθήσει τὸ εὐμετάβλητο τοῦ πνεύματός του καὶ τὶς ἀλλαγὰς ποὺ γι' αὐτὸν σιγὰ-σιγὰ ἀποχτοῦνε τὸν κινηματογραφικὸ ρυθμὸ, μὲ τὴν ἀδιάκοπα τρεμάμενη καὶ κινούμενη εἰκόνα. Ἀκριβῶς κείνοι ποὺ νομίζουν πὺς τὸν γνωρίζουν ἀπὸ πρὸ κοντά, οἱ φίλοι τῶν προγενέστερων περιόδων τῆς ζωῆς του, οἱ ἄνθρωποι ποὺ εἶναι ἀγκιστρωμένοι στὴν ἐπιστήμη τους, στὴ δοξασία τους, στὸ σύστημά τους, δοκιμάζουνε κάθε φορὰ ποὺ τὸν συναντοῦνε καὶ μεγαλύτερη ἔκπληξη. Κατατρομαγμένοι ἀνακαλύπτουνε στὴ διανοητικὴ του μορφή, ποὺ ὀλοένα καὶ ξανανιώνει, καινούργια χαρακτηριστικὰ ποὺ δὲ σχετίζονται καθόλου μὲ τὰ προηγούμενα· κι' αὐτὸς ὁ ἴδιος, μέσα στὴ ἀέναη μεταμόρφωση, ἔχει τὴν ἐντύπωση πὺς ἀντικρῦζει κάποιο φάντασμα ὅταν ἀκούει νὰ προφέρεται ὁ τίτλος του, ὅταν τὸν «συγχίζουν» μ' αὐτὸν «τὸν καθηγητὴ Φρειδερίκο Νίτσε, τῆς Βασιλείας», τὸ φιλόλογο, μ' αὐτὸν τὸν πρόωρα γερασμένο ἀπ' τὴν εὐρυμάθεια ἄνθρωπο ποὺ—πόσο κόπο καταβάλλει γιὰ νὰ τὸν ξαναθυμηθεῖ—κάποτε ἔζησε, δῶ κι' εἴκοσι χρόνια. Ἴσως κανένας, μέχρι τὰ τώρα, δὲν ἀπόρριψε τόσο μακριὰ του τὴν περασμένη ζωὴ του μὲ τόση σκληρότητα ὅσο ὁ Νίτσε, ἀπομακρύνοντας κάθε τι ποὺ ἀπόμεινε ἀκόμα ἀπὸ τὰ ἀλλοτινά του αἰσθήματα καὶ ἀντιλήψεις· αὐτὸ ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ αἰτία τῆς φοβερῆς μοναξιάς τῶν τελευταίων χρόνων. Γιατὶ ἔκοψε κάθε δεσμὸ μὲ τὸ παρελθόν· κι' ὁ ρυθμὸς τῶν τελευταίων χρόνων, τῶν τελευταίων του μεταμορφώσεων, εἶναι τόσο σφοδρὸς, ὥστε δὲν τὸν ἀφήνει νὰ δεθεῖ μὲ καινούργια πράγματα. Προσπερνάει μονάχα, μὲ ἀνήκουστη ταχύτητα, δίπλα ἀπ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους κι' ἀπ' ὅλα τὰ φαινόμενα· κι' ὅσο ζυγώνει, ἢ φαίνεται πὺς ζυγώνει, στὸ ἐγὼ του, τόσο πρὸ πολὺ ὁ πόθος του νὰ ξεφύγει ἀπ' τὸν ἴδιό τὸν ἑαυτό του γίνεται φλογερὸς. Πάντα ριζοσπαστικώτερες γίνονται οἱ μεταστροφές τοῦ εἶναι του, πάντα ἀποτομώτερα τὰ πηδήματά του ἀπ' τ' ἄσπρο στὸ

μαῦρο, οἱ ἠλεκτρικὲς μεταγωγὲς τῶν ἐσώτερων ἐπαφῶν φθείρεται ἀδιάκοπα ἀπ' τὸν αὐτοσπαραγμὸν κι' ὁ δρόμος του δὲν εἶναι παρὰ μιὰ καὶ μόνη φλεγόμενη τροχιά.

Ὅσο ταχύτερες ὅμως εἶναι οἱ μεταμορφώσεις του, τόσο ὀδυνηρότερες καὶ βιαιότερες γίνονται. Οἱ πρῶτες «ἀπογυμνώσεις» τοῦ Νίτσε συνίστανται ἀπλὰ στὴν ἀπαλλαγὴ ἀπ' τὶς νηπιακὲς καὶ παιδιάστικες ἀντιλήψεις, ἀπ' τὶς ἔτοιμες γνώμες, πού τὶς μαθαίνει ἢ τὶς ἐπιβάλλει τὸ σχολεῖο, τὶς ἀπόρριψε εὐκόλα πίσω του, σὰν ἀποξηραμένο φειδίσιον δέρμα. Ὅσο ὅμως περισσότερο ὀξύνει τὴν ψυχολογικὴν του δύναμιν, τόσο πρέπει νὰ μπήγει βαθύτερα τὸ μαχαίρι στὰ ἐνδότερα στρώματα τῆς ἐσώτερῆς του ὑπόστασης. Ὅσο πιὸ πολὺ ὑποδόρειες γίνονται οἱ πεποιθήσεις του, φορτισμένες ἀπὸ νευρικὲς ἐκκενώσεις καὶ πλημμυρισμένες ἀπὸ αἷμα, τόσο πιὸ πολὺ αὐτὲς σχηματίζονται ἀπ' τὸ ἴδιον του τὸ πλάσμα, τόσο γίνεται ἀναγκαιότερη, ἢ ἀπότομη μεταβολή, ἢ αἵματοχυσία κι' ἢ ἀδιάλλακτη σταθερότητα· νὰ κάτι πὺ μοιάζει μὲ τὸ «ἔργον τοῦ δήμιου τοῦ ἑαυτοῦ του» μὲ τὸ ἔργον ἑνὸς Σάϋλωκ, μιὰ ἐντομὴ στὴν ἴδια του τῆ σάρκα. Τέλος τὸ ξεγύμνωμα αὐτὸ τοῦ ὄντος του φτάνει στὴν ἐσώτερη ζώνη τοῦ αἰσθήματος· κι' αὐτοῦ γίνονται ἐπικίνδυνες ἐπεμβάσεις· προπαντὸς ὁ ἀκρωτηριασμός τοῦ βαγνερικοῦ συμπλέγματος εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνον καὶ σχεδὸν θανάσιμον χειρουργικὴν ἐπέμβασην στὸ ἐσώτερον τμήμα τοῦ σώματός του, ὀλοτέλα κοντὰ στὴν καρδιά· σχεδὸν εἶναι αὐτοκτονία καὶ, μὲ τὴν σκληρὴν βιαιότητα τοῦ αἰφνιδιασμοῦ του, μοιάζει μὲ φόνον ὕστερα ἀπὸ λαγνεῖα, γιὰ τὶς ἐρωτικὰς περιπτώξεις καὶ στὸ δευτερόλεπτον τῆς πιὸ ἐσώτερης προσέγγισης, τὸ ἄγριον του ἐνστικτον τῆς ἀλήθειας βιάζει καὶ πνίγει τὸ πιὸ δικόν του καὶ τὸ πιὸ ἀκριβόν του δημιουργήμα. Μὰ ὅσο πιὸ πολὺ βία ὑπάρχει τόσο καλύτερα. Ὅσο μιὰ ἀπ' αὐτὰς «τὶς γίνες πάνω στὸν ἑαυτό του» στοιχίζει πιὸ πολὺ αἷμα, πόνον καὶ σκληρότητα στὸ Νίτσε, τόσο πιὸ πολὺ ἡδονικὰ ὁ πόθος του ἀπολαβαίνει τὴν δοκιμασίαν αὐτήν, ὅπου ὑποβάλλεται ἢ ἴδια του δύναμιν τῆς θέλησης. Ἀμείλικτος ἱεροεξεταστής τοῦ ἑαυτοῦ του, βυθομετράει ἄσπλαχνα τὴν καθεμιὰ ἀπ' τὶς πεποιθήσεις του καὶ νοιώθει σκοτεινὴν χαρὰν, ἡδύπαθον κι' ὠμὴν χαρὰν θωρώντας τὶς ἀναρίθμητες πυρὲς τῶν ἰδεῶν του πὺ κηρύχτηκαν αἰρετικὰς. Σιγὰ-σιγὰ τὸ ἐνστικτον τῆς αὐτοκαταστροφῆς γίνεται γιὰ τὸ Νίτσε πάθος διανοητικόν: «Γνώρισα τὴν χαρὰν τῆς

Φρειδερίκος Νίτσε

καταστροφῆς σὲ βαθμὸν ποὺ ἁρμονίζεται μὲ τὴ δύναμή μου καταστροφῆς». Ἀπ' τὴν ἀπλή μεταμόρφωση τοῦ ἑαυτοῦ του γεννιέται ὁ πόθος τῆς αὐτοαντίφρασης καὶ τῆς αὐτοδιαπάλης· ὀλάκερα κατεβατὰ τῶν βιβλίων του ἔρχονται σ' ἀπότομη ἀντίθεση μεταξύ τους· ὁ παράφορος αὐτὸς προσύλητος τῶν πεποιθήσεών του βάζει ἀνθαίρετα ἓνα *ναί* δίπλα σὲ κάθε *ὄχι* κι' ἓνα *ὄχι* δίπλα· σὲ κάθε *ναί* ξανοίγεται ἀπεριόριστα, γιὰ νὰ ἐκτείνει ἴσαμε τὸ ἄπειρο τοὺς πόλους τοῦ εἶναι του καὶ γιὰ ν' ἀπολαύσει, γιὰ ἀληθινὴ ζωὴ τοῦ πνεύματος, τὴν ἠλεκτρικὴ ἔνταση ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ ἄκρα. Παντοτείνᾳ νὰ ἀποφεύγει τὸν ἑαυτό του καὶ παντοτείνᾳ νὰ προφταίνεται («ἡ ψυχὴ ποὺ φεύγει τὸν ἑαυτό της καὶ ποὺ ζητάει νὰ ξανανταμωθεῖ σ' ἓναν πρὸ ἀπλόχωρο κύκλο»), νὰ τὴν φέρνει στὸ τέλος σὲ μιὰ τρελλὴ ἐρεθιστικότητά, ὥσπου ἡ ὑπερβολὴ αὐτὴ καταντάει νὰ γίνῃ μοιραία. Γιατί, ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ μορφὴ τοῦ εἶναι του ξαπλώνεται ἴσαμε τὰ πέρατα, ἡ ἔνταση τοῦ πνεύματός του σκάζει· ὁ πύρινος πυρήνας, ἡ πρωτόγονη καὶ δαιμονιακὴ δύναμη ἐκκρήγνυται κι' αὐτὴ ἡ στοιχειακὴ δύναμη ἐκμηδενίζει, μὲ μιὰ ἠφαιστειώδη ἔφοδο, τὴ μεγαλόπρεπη σειρὰ τῶν μορφῶν, ποὺ τὸ πλαστικὸ δημιουργικὸ του πνεῦμα εἶχε ἀνασύρει ἀπ' τὸ ἴδιο του τὸ αἷμα, ἀπ' τὴν ἴδια του τὴ ζωὴ, ὅταν παράφορα κυνηγοῦσε τὸ ἄπειρο.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΝΟΤΟΥ

Ὅπωςδήποτε ἔχουμε ἀνάγκη τοῦ Νότου, διαυγῶν ἀπλῶν, χαρούμενων, εὐτυχισμένων κι' ἀπαλῶν τόνων.

«Ἐμεῖς, οἱ ἀεροναῦτες τοῦ πνεύματος», λέει μιὰ μέρα ὁ Νίτσε, περήφανα, γιὰ νὰ ὑμνολογήσῃ αὐτὴ τὴ μοναδικὴ λευτεριά τῆς σκέψης, ποὺ βρίσκει τοὺς καινούργιους δρόμους τῆς στὸ ἀσυνόρευτο κι' ἀκόμα παρθενικὸ στοιχεῖο. Καί, πραγματικά, ἡ ἱστορία τῶν πνευματικῶν ταξιδιῶν του, τῶν ἐπαναστροφῶν καὶ τῶν ἐξεγέρσεών του, αὐτὸ τὸ κυνήγημα τοῦ ἀπείρου ξετυλίγεται ἀπόλυτα σὲ ὑπέροχο διάστημα, σὲ διάστημα πνευματικὰ ἀπεριόριστο· σὰν ἀερόστατο ποὺ ἀδιάκοπα ἀπορρίχνει τὸ ἔρμα, ἔτσι κι' ὁ Νίτσε πάντα γίνεται πρὸ λεύτερος μὲ τὶς ἀβαρίες του καὶ τὶς ἀπαρνήσεις του. **Μὲ**

κάθε σκοινί πού κόβει, μέ κάθε εξάρτημα πού αποβάλλει, ά-
νυψώνεται πάντα και μεγαλοπρεπέστερα σ' έναν άνοιχτότερο
όρίζοντα, σέ μιάν άπλόχωρη θεώρηση, σέ μιá προσωπική πάνω
άπ' τόν χρόνο άποψη. Στο προκείμενο έχουμε άπειράριθμες
άλλαγές κατεύθυνσης, πριν ακόμα τó σκάφος βρεθεί στην
καταιγίδα πού θά τó συντρίψει: μόλις μπορούμε νά τις λογα-
ριάσουμε και νά τις ξεχωρίσουμε. Μόνο μιá αποφασιστική,
σημαντική στιγμή, προβάλλει μέ δύναμη, συμβολικά στη ζωή
του Νίτσε, είναι, κατά κάποιον τρόπο, τó δραματικό λεπτό
πού τó τελευταίο σκοινί λύνεται και τó αερόστατο άπ' τήν ά-
κινησία περνάει στη λευτεριά, άπ' τή γή στο άπεριόριστο στοι-
χειο. Είναι ή μέρα πού αφήνει τ' άραξοβόλι του, τήν πατρίδα
του, τήν καθηγητική του έδρα, τó επάγγελμά του, για νά μή
ξαναγυρίσει στη Γερμανία, παρ'ά μονάχα μ' ένα γρήγορο και
περιφρονητικό πέταγμα—γιατι από τότε και για πάντα βρί-
σκεται σ' ένα άλλο στοιχειο περισσότερο έλεύθερο. Γιατι κά-
θε τι πού γίνεται ίσαμε αυτήν τήν ώρα δέν έχει μεγάλη ση-
μασία για τήν ούσιαστική προσωπικότητα του Νίτσε, πού ά-
νήκει στην παγκόσμια ιστορία: οί πρώτες μεταβολές δέν είναι
παρ'ά οί προπαρασκευές για τήν καλύτερη αύτεπίγνωση. Και
χωρίς αυτήν τήν αποφασιστική όρμη για τή λευτεριά, παρ'
όλη τήν πνευματικότητά του, θάταν κάτι τó κατώτερο· θάταν
ένas άπ' αυτούς τους καθηγητές, τους ειδικευμένους, ένas
Erwin Rohde, ένas Dilthey, ένas άπ' αυτούς τους ανθρώ-
πους πού τιμάμε στο περιβάλλον τους, χωρίς όμως σ' αυτό νά
βλέπουμε μιá αποκάλυψη για τó δικό μας πνευματικό σύμπαν.
Μονάχα τó φανέρωμα τής δαιμονιακής φύσης, ή διάχυση του
διανοητικού του πάθους, τó αίσθημα τής πρωτόγονης λευτε-
ριās είναι κείνο πού κάνει τó Νίτσε μομφή προφητική, μετα-
μορφώνοντας τó πεπρωμένο του σέ μύθο. Κι' άφου, έδω δο-
κιμάζω ν' αναπαραστήσω τή ζωή του όχι σαν ιστορία, μά σαν
δράμα, σα θεατρικό έργο και σαν τραγωδία του πνεύματος,
τó αληθινό του έργο αρχίζει μόνο άπ' τή στιγμή πού νοιώθει
μέσα του τόν καλλιτέχνη, άπ' τή στιγμή πού αποχτά συνείδηση
τής λευτεριās του. Ο Νίτσε όμως κι' όταν είναι ακόμα φιλολο-
γική χρυσαλλίδα είναι πρόβλημα για τους φιλόλογους· μόνο ο
φτερωτός άνθρωπος, ο «αεροναύτης του πνεύματος» ανήκει
στη φιλολογική δημιουργία.

Αυτή ή πρώτη κρίση του Νίτσε πού παθαίνει πάνω στον
αργοναυτικό του δρόμο, για τήν αναζήτηση του έαυτου του,

είναι ἡ ἀνακάλυψη τοῦ Νότου, πού θὰ προκαλέσει τὴ μεταμόρφωση τῶν μεταμορφώσεων. Ὅμοια καὶ στὴ ζωὴ τοῦ Γκαϊτε τὸ ταξίδι στὴν Ἰταλία εἶναι μιὰ ἀποφασιστικὴ στροφὴ· κι' αὐτὸς καταφεύγει ἐπίσης στὴν Ἰταλία ἀναζητώντας τὸ ἀληθινὸ του ἐγώ, γιὰ νὰ περάσει ἀπ' τὴ σκλαβιά στὴ λευτεριά κι' ἀπ' τὴ φυτοζωία στὴ δημιουργικὴ ζωὴ. Καί σ' αὐτὸν ἐπίσης ὅταν διαβαίνει τὶς Ἄλπεις, στὴν πρώτη λάμψη τοῦ μεσογειακοῦ ἡλίου, παράγεται μιὰ μεταμόρφωση ποῦ χεὶ τὴ δύναμη ἠφαιστειακῆς ἐκρηξῆς. «Μοῦ φαίνεται, γράφει ἀπ' τὸ Τρεντίνο, πὼς ξαναγυρίζω ἀπὸ μιὰ ἀποστολὴ στὴ Γροιλανδία.» Κι' αὐτὸς ἐπίσης, ἔχει «ἀρρωστήσει ἀπ' τὸν χειμῶνα» καὶ στὴ Γερμανία «ὑποφέρει ἀπ' τὸν σκυθρωπὸ οὐρανό»· κι' αὐτὸς ἐπίσης, φύση ἀπόλυτα στραμμένη στὸ φῶς καὶ στὴν ἀνώτερη σαφήνεια, μόλις μπαίνει στὸ ἰταλικὸ ἔδαφος, νοιώθει ν' ἀναβρῦζει μέσα του ἡ πηγὴ τῆς ἐσώτερης πρωταρχικῆς εὐαισθησίας, μιὰ διάχυση καὶ μιὰ ἀπολύτρωση καὶ μιὰν ἀνάγκη καινούργιας καὶ προσωπικότερης λευτεριάς. Ὁ Γκαϊτε ὅμως δοκιμάζει ἀργότερα τὸ θαῦμα τοῦ Νότου, στὰ σαράντα του μονάχα χρόνια· ὁ φλοιὸς ἔχει πιά πολὺ σκληρύνει γύρω ἀπ' τὴ φύση του πού, κατὰ βάση, εἶναι καμωμένη ἀπὸ μέθοδο καὶ περίσκεψη· ἓνα κομμάτι τοῦ εἶναι του, τῆς σκέψης του ἔχει μείνη κοντὰ στὸ τζάκι του, στὴν αὐλή, μὲ τ' ἀξιώματά του καὶ τὰ λειτουργήματά του. Εἶναι τόσο ἰσχυρὰ ἀποκρυσταλλωμένος στὸν ἑαυτό του, ὥστε δὲ μπορεῖ νὰ τροποποιηθεῖ ἢ νὰ μεταμορφωθεῖ ὀλοκληρωτικὰ ἀπ' ὀποιοδήποτε στοιχεῖο. Τὸ ν' ἀφήσει νὰ κυριαρχηθεῖ ἀπ' αὐτό, θάταν ἀντίθετο μὲ τὸν ὀργανικὸ κανόνα τῆς ζωῆς του: ὁ Γκαϊτε θέλει πάντα νάναί ὁ κύριος τοῦ πεπωμένου του καὶ νὰ δίνεται ἀκριβῶς σὲ κεῖνα τὰ πράγματα πού λαχταράει καὶ ποθεῖ (ἐνῶ ἀντίθετα, ὁ Νίτσε, ὁ Χαίλντερλιν κι' ὁ Κλάιστ, αὐτοὶ οἱ ἄσωτοι, δίνονται πάντα μ' ὄλοτους τὸ εἶναι, μ' ὄλη τους τὴν ψυχὴ, σὲ κάθε ἐντύπωση, εὐτυχισμένοι γιὰ τὴ ξαναβυθίζονται στὸ κῆμα καὶ στὴ φωτιὰ τοῦ ρεύματος τῆς ζωῆς). Ὁ Γκαϊτε βρῖσκει στὴν Ἰταλία ὅ,τι ἀποζητάει σ' αὐτὴν καὶ τίποτα παραπάνω: γυρεύει βαρύτερα ἀλυσοδέματα μὲ τὴ ζωὴ του (ὁ Νίτσε, ἀποζητάει ψηλότερες λευτεριές), τὶς μεγάλες ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος, (ὁ Νίτσε τὸ μεγαλόπρεπο μέλλον καὶ τὴν ἀπολύτρωση ἀπὸ κάθε τι τὸ ἱστορικόν)· ἀληθινὰ δὲ φροντίζει παρὰ γιὰ θαμμένα πράγματα· γιὰ τὴν ἀρχαία τέχνη, τὸ ρωμαϊκὸ πνεῦμα, τὰ μυστήρια τῶν φυτῶν καὶ τῶν λίθων (ἐνῶ ὁ Νίτσε θεωρεῖ μ' ὀλοζώντανη

χαρά και μέθη κάθε τι πού βρίσκεται πάνωθ' του: τὸν ζαφειρένιον οὐρανό, τὸν ἀπέραντα φωτεινὸ ὄριζοντα, τὴ μαγεία τοῦ διάχυτου φωτὸς πού εἰσχωρεῖ σ' ὅλους τοὺς πόρους του). Γι' αὐτὸ οἱ ἐντυπώσεις τοῦ Γκαῖτε εἶναι προπαντὸς ἐγκεφαλικὲς κι' αἰσθητικὲς, ἐνῶ τοῦ Νίτσε προπαντὸς ζωντανές· ἐνῶ ὁ πρῶτος ἀποκομίζει ἀπ' τὴν Ἰταλία ἕνα καλλιτεχνικὸ ὕφος, ὁ Νίτσε ἀνακαλύπτει τὸ ὕφος τῆς ζωῆς. Ὁ Γκαῖτε ἀπλούστατα γονιμοποιεῖται, ἐνῶ ὁ Νίτσε ὑφίσταται τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀληθινῆς μεταφύτευσης, ἐνὸς ἀληθινοῦ ξαναγιώματος. Ὁ ἄνθρωπος τῆς Βαϊμάρης νοιώθει, εἶναι ἀλήθεια, τὴν ἀνάγκη τοῦ ξαναγιώματος («βέβαια, θάταν προτιμώτερο νὰ μὴν ξαναγύριζα, ἀν δὲν ἔφερνα μιὰ καινούργια ζωή», ἀλλὰ ὅπως κάθε μισοπαγιωμένη μορφή, ἔχει μόνο τὴν ἰκανότητα νὰ ὑφίσταται τὶς «ἐντυπώσεις»). Γιὰ μιὰ ριζικὴ μεταμόρφωση τόσο πλήρη, ὅπως τοῦ Νίτσε, αὐτὸς ὁ σαραντάρης εἶναι πιά πολὺ ἀποκρυσταλλωμένος, πολὺ περιαιτολόγος καὶ πρὸ παντὸς πολὺ ἀπειθάρχητος· τὸ πανίσχυρο καὶ στέρεο ἔνστικτο τῆς αὐτοσυντήρησης τοῦ ἐγώ του (πού στὰ τελευταῖα του χρόνια, θὰ γίνεῖ ἀκαμψία καὶ παγερὸς θώρακας), δὲν παραχωρεῖ, ἀπ' τὴ σταθερότητα, παρὰ ἕνα ἐλάχιστο κομμάτι· ἄνθρωπος φρόνιμος, ἄνθρωπος τῆς ὁμαλῆς ζωῆς, παραδέχεται μόνον κείνο πού νομίζει πὼς εἶναι ἐπωφελὲς γιὰ τὴ φύση του (ἐνῶ ὁ διονυσιακὸς χαρακτήρας ὑπερβάλλει τὸ κάθε τι, χωρὶς νὰ φοβᾶται τὸν κίνδυνο). Ὁ Γκαῖτε θέλει νὰ μεγαλώσει κάθε του χτῆμα, χωρὶς ὅμως ποτὲ νὰ καταποντίζεται μέσα στὰ πράγματα ἴσαμε πού νὰ μεταμορφωθεῖ. Γι' αὐτὸ ὁ τελευταῖος τοῦ λόγος σχετικὰ μὲ τὸ Νότο εἶναι μιὰ εὐχαριστία φροντισμένα, ζυγιασμένη κι' ἐπιμελημένα μετρημένη πού, παρ' ὅλα αὐτά, εἶναι ἀρνητικῆς κατηγορίας: «Ἀνάμεσα στὰ ἀξιέπαινα πράγματα ποῦμαθα στὴ διάρκεια αὐτοῦ τοῦ ταξιδιοῦ, λέει στὰ τελευταῖα τοῦ λόγια τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Ἰταλία, εἶναι πὼς πρέπει νὰ νοιώσω τὸ γεγονός, ὅτι μὲ κανέναν τρόπο δὲ μπορῶ νὰ μαι μόνος καὶ νὰ ζῶ μακριὰ ἀπ' τὴν πατρίδα μου».

Φτάνει ν' ἀναστρέψουμε τὴ διατύπωση αὐτή, πούχει τὶς χτυπητὲς γραμμὲς ἐνὸς μετάλλιου καὶ θὰ νοιώσουμε οὐσιαστικὰ τὸ ἀποτέλεσμα πού ἔφερε στὸ Νίτσε ὁ Νότος. Τὸ συμπέρασμα του βρίσκεται σὲ ἀπόλυτη ἀντίθεση μὲ τὸ πόρισμα τοῦ Γκαῖτε, δηλαδὴ πὼς ἀποδῶ καὶ πέρα μόνο μονάχος καὶ μακριὰ ἀπ' τὴν πατρίδα του μπορεῖ νὰ ζήσει· ἐνῶ ὁ Γκαῖτε ἀφήνοντας τὴν Ἰταλία ξαναγυρίζει ἀκριβῶς στὸ σημεῖο τῆς

ἀφετηρίας του, ἀφοῦ ἔκανε ἓνα μορφωτικό κι' ἐνδιαφέρον ταξίδι, ἀπ' ὅπου φέρνει στίς ἀποσκευές του, στήν καρδιά και στο μναλό του, πολύτιμα πράγματα γιά ἓνα σπίτι, γιά τὸ σπίτι του, ὁ Νίτσε ἀντίθετα ἐκπιατρίζεται ὀριστικά και ξαναβρίσκει τὸ ἀληθινό του ἐγώ: «Ἐκτὸς νόμου Ἄρχοντας», εὐτυχισμένος χωρὶς πατρίδα, ἀνέστιος και πένης, ἀποσπασμένος γιά πάντα ἀπ' τὶς «ἐλεεινότητες τῆς πατρίδας» κι' ἀπὸ κάθε «πατριωτικὴ ὑποταγή». Στὸ ἐξῆς δὲν ὑπάρχει γι' αὐτὸν ἄλλη προοπτικὴ ἀπ' τὴν κατευθεῖαν θεώρηση τοῦ «καλοῦ Εὐρωπαϊοῦ», αὐτοῦ «τοῦ οὐσιαστικὰ νομαδικοῦ ἀνθρώπινου εἶδους ποῦ βρίσκεται πάνω ἀπ' τὰ ἔθνη», ποῦ τὴν ἀνοπόφευκτὴ του ἀνοδο τὴν ὁσφραίνεται στήν ἀτμόσφαιρα, προοπτικὴ ποῦ στοὺς κόλπους τῆς τοποθετεῖ τὴ μοναδικὴ του διαμονή, — στο βασίλειο τοῦ ὑπερέραν, στο μέλλον. Γιά τὸ Νίτσε, ὁ διανοητὴς βρίσκεται «σπίτι του» ὄχι ὅταν εἶναι κεῖ ποῦ γεννήθηκε (ἢ γέννηση ἀνάγεται στο παρελθόν, στήν ἱστορία), ἀλλὰ κεῖ ποῦ αὐτὸς γεννοβολάει φέρνοντας νέες ὑπάρξεις στο φῶς: «Ubi pater sum, ibi patria» «Κεῖ ποῦμαι πατέρας, ὅπου γεννάω, ἐκεῖ εἶναι ἡ πατρίδα μου» κι' ὄχι κεῖ ποῦ γεννήθηκε. Τὸ ἀνεκτίμητο κι' ἀναλλοίωτο κέρδος ποῦ τὸ ἀπόφερε τὸ ταξίδι τοῦ Νότου, εἶναι πὼς στο ἐξῆς ὁ κόσμος ὅλος γίνεται γιά τὸ Νίτσε ταυτόχρονα ξένος τόπος και πατρίδα κι' ὅτι μπορεῖ νὰ διατηρεῖ αὐτὸ τὸ κατευθεῖαν βλέμμα, αὐτὸ τὸ φωτεινὸ και διεισδυτικὸ βλέμμα τοῦ ἀρπακτικοῦ ὄρνέου ποῦ πλανιέται στοὺς αἰθέρες, τὸ βλέμμα ποῦ διερευνάει ὅλες τὶς πλευρές, κι' ὅλους τοὺς πλατειοὺς ὀρίζοντες. (Ὁ Γκαίτε, ἀντίθετα, σύμφωνα μὲ τὰ ἴδια του τὰ λόγια, διακινδύνεψε τὴν προσωπικότητά του, ἀλλὰ ταυτόχρονα τὴ διατήρησε «ὄντας κυκλωμένος ἀπὸ κλειστοὺς ὀρίζοντες»). Μιὰ ποῦ ὁ Νίτσε ἐγκαταστάθηκε στο Νότο, βρίσκεται γιά πάντα πέρα ἀπὸ κάθε παρελθόν του· ὀριστικὰ ἀπόβαλε κάθε τι τὸ γερμανικό, καθὼς κι' ὀριστικὰ ἀπαλλάχτηκε ἀπ' τὴ φιλολογία, τὸ χριστιανισμό και τὴν ἠθική· και τίποτα δὲ χαρακτηρίζει τόσο τὴν πλούσια του φύση, ποῦ ἀχαλίνωτα βαδίζει πάντα μπρός, ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀπλὸ γεγονός: ποτὲ δὲν ὀπισθοχώρησε οὔτε ἓνα βῆμα και ποτὲ δὲ γύρισε οὔτε μιὰ φορὰ στο παρελθόν του μελαγχολικό και θλιμμένο τὸ βλέμμα του. Ὁ ποντοπόρος τοῦ βασιλείου τοῦ μέλλοντος εἶναι τρισευτυχισμένος γιὰτὶ βρίσκεται ἀνεβασμένος «στο ταχύτερο καράβι γιά τὴν Κοσμόπολη», γιὰτὶ δὲ θὰ δοκιμάσει οὔτε μιὰ φορὰ ἀκόμα τὴ νοσταλγία τῆς πατρίδας

του, πού δὲν ἔχει παρὰ μιὰ μονάχα γλῶσσα, κι' εἶναι μονό-
πλευρη καὶ μονότονη· γι' αὐτὸ κάθε ἀπόπειρα γιὰ τὴν ἐπα-
ναγερμανοποίησή του θὰ πρέπει νὰ καταδικαστεῖ σὰν πλάνη
(πού σήμερα εἶναι πολὺ τῆς μόδας). Γι' αὐτὸν τὸν ἀρχιελεύ-
θερο ἄνθρωπο δὲν ὑπάρχει μέσο ἀπάρνησης τῆς λευτεριάς·
ἀπ' τὴ στιγμή πού νοιώθει πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι του τὴ διαύ-
γεια τοῦ μεσογειακοῦ οὐρανοῦ, ἡ ψυχὴ του φρικιάζει στὴ σκέ-
ψη κάθε «σκοταδιοῦ», εἴτε αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ σύννεφα,
εἴτε ἀπὸ ἀμφιθέατρο καθηγητῶν, ἢ ἀπὸ ἐκκλησία ἢ ἀπὸ
στρατῶνα· τὰ πλεμόνια του, τὰ αἰθέρια νεῦρα του δὲν ὑπο-
φέρουν τίποτα τὸ ἀρκικό, καμμιά «γερμανικότητα» καὶ βα-
ναυσότητα· δὲ μπορεῖ πιά νὰ ζήσει μὲ κλειστὰ παράθυρα
καὶ μὲ πόρτες κατὰκλειστες, στὸ ἡμίφως, στὸ λυκόφως καὶ
στὶς διανοητικὲς καταχνιές. Στὸ ἐξῆς γι' αὐτὸν τὸ νᾶσαι ἀλη-
θινός, σημαίνει νᾶσαι φωτεινός, νὰ βλέπεις πλατειά, χαράζον-
τες ὡς τὸ ἄλειρο φωτεινὸς ὄρτζοντες· κι' ἀπὸ τότε πού θεο-
ποίησε μ' ὄλη τὴ μέθη τοῦ αἵματός του, αὐτὸ τὸ φῶς, αὐτὸ
τὸ πρωταρχικὸ φῶς τοῦ Νότου, τὸ διαπεραστικὸ καὶ κανστικὸ,
ἀπαρνήθηκε γιὰ πάντα τὸν «κυριολεκτικὰ γερμανὸ διάβολο,
τὸ πνεῦμα, τὸ δαίμονα τοῦ σκοταδιοῦ». Ἡ σχεδὸν γαστρονο-
μικὴ του εὐαισθησία, τώρα πού ζεῖ στὸ Νότο, «στὰ ξένα»,
βλέπει σὲ κάθε τι τὸ γερμανικὸ μιὰ πολὺ δυσκολοχώνευτη
καὶ βαρειά τροφή γιὰ τὸ ἐκλεπτυσμένο του γοῦστο, ἓνα εἶδος
«δυσπεψίας». Μὲ τὴ γερμανικότητα κανένα ἀπ' τὰ προβλή-
ματα ποῦχουν τεθεῖ δὲν ἐξαντλεῖται τελειωτικὰ καὶ νοιώθει
πὼς σ' ὄλη του τὴ ζωὴ θᾶναι ἀναγκασμένος νὰ σέρνει τὸν
ὀδοστρωτήρα πού τοῦ πλακώνει τὴν ψυχὴ. Ὁ Γερμανὸς οὔτε
εἶναι, οὔτε ποτὲ θᾶναι γιὰ τὸ Νίτσε ἀρκετὰ λεύτερος κι' ἀρ-
κετὰ «ἀνάλαφρος».

Ἄκόμα καὶ τὰ ἔργα πού ἄλλοτε τόσο πολὺ ἀγάπησε τοῦ
προξενοῦν τώρα μιὰ διανοητικὴ βαρυστομαχειά· τοὺς **Ἀρ-
χιτραγουδιστάδες** τοὺς βρίσκει καταθλιπτικούς, ἐξεζητημέ-
νους, ἀλλόκοτους· μιὰ βίαια προσπάθεια γιὰ τὴ γαλήνη. Ὁ Σο-
πενχάουερ τοῦ ἀνακατώνει τὰ σωθικά· σιτὸν Κὰντ δοκιμάζει
τὴν ὑπόκριτικὴ ἀπόγευση τοῦ Κρατικοῦ μοραλισμοῦ· στὸν
Γκαῖτε τὸ δυσβάσταχτο βᾶρος τῶν λειτουργημάτων καὶ τῶν
ἀξιωμάτων, καθὼς καὶ τοὺς θεληματικὰ περιορισμένους ὄρτζ-
ζοντες. Στὸ ἐξῆς γι' αὐτὸν, κάθε τι τὸ γερμανικὸ εἶναι λυκό-
φως, ἡμίφως, σκοτάδι· περικλείνει πολλοὺς περασμένους
ἴσκιους, πολλὴν ἱστορία, ἓνα βαρύντατο φορτίο γιὰ τὸ ἐγώ, πού

μέχρι τὰ τότε ἔσερνε κοντά του· μιὰ ποσότητα δυνατοτήτων κι' ὅμως, τίποτα τὸ φωτεινό· κάτι σὰν ἀδιάκοπο ῥώτημα, ἐπιθυμία, πόθο, ἀναζήτηση, ἓνα ὀδυνηρὸ καὶ θλιβερὸ γίγνεσθαι, μιὰ συνεχὴ αἰώρηση ἀνάμεσα στὸ ναὶ καὶ στὸ ὄχι. Ἐδῶ ὅμως δὲν πρόκειται μόνο γιὰ τὴ δυσφορία τοῦ διανοούμενου μπροστά στη πνευματικὴ διάρθρωση τῆς νέας, τῆς πολὺ νέας Γερμανίας, ποὺ ἔχει φτάσει στὸ ἀπόγειό της σημεῖο· δὲν πρόκειται μόνο γιὰ τὴν πολιτικὴ ἀγανάκτηση, ποὺ τὴν προκάλεσε ἡ «Αὐτοκρατορία» κι' ὄλοι κείνοι ποὺ θυσιάσαν τὴ γερμανικὴ ἰδέα στὸ ἰδεῶδες τοῦ κανονιοῦ· δὲν πρόκειται μόνο γιὰ τὴν αἰσθητικὴ προσπάθεια ἀπέναντι τῆς Γερμανίας μὲ τὰ χνουδάτα ἔπιπλα καὶ τοῦ Βερολίνου μὲ τὶς Στῆλες τῆς Νίκης. Ἡ καινούργια διδαχὴ τοῦ Νότου, πού' ναι ἡ διδαχὴ τοῦ Νίτσε, ἀπαιτεῖ τώρα ἀπ' ὅλα τὰ προβλήματα κι' ὄχι μονάχα ἀπ' τὰ ἔθνικὰ προβλήματα, ζητάει ἀπὸ κάθε θέση τῆς ζωῆς τὴν ἐλεύθερη καὶ πηγαία διαύγεια καὶ καθαρότητα, ὅπως τοῦ ἡλίου, «φῶς, καὶ μονάχα φῶς, ἀπάνω ἀκόμα κι' ἀπ' τὰ ταπεινότερα πράγματα», τὴν ἀνώτερη ἡδονὴ ἀπ' τὴν ἀνώτερη σαφήνεια — μιὰ «χαρούμενη ἐπιστήμη κι' ὄχι τὴν παιδαγωγικὴ διδακτικὴ, τὴν τραγικὰ ἄχαρη, τοῦ «μαθητευόμενου λαοῦ», αὐτὴν τὴν ὑλομονητικὴ, ἀντικειμενικὴ καὶ βαρεῖα καθηγητικὴ πολυμαθία τῶν Γερμανῶν ποὺ μυρίζει γραφεῖο κι' αἴθουσα διδασκαλίας. Ἡ ὀριστικὴ ἀπάρνηση τοῦ Βορρά, τῆς Γερμανίας, τῆς πατρίδας του, δὲν προέρχεται ἀπ' τὸ πνεῦμα, ἀπ' τὴ διάνοια, ἀλλ' ἀπ' τὰ νεῦρα, ἀπ' τὴν καρδιά, ἀπ' τὸ συναίσθημα κι' ἀπ' τὰ σπλάχνα του, εἶναι ἡ ὑπέρτατη κραυγὴ τῶν πνευμονιῶν του πού, ἐπὶ τέλους, συναντοῖνε καθαρὸν αἲρα, εἶναι ἡ χαρὰ κείνου πού, ἐπὶ τέλους, βρῆκε «τὸ κλίμα τῆς ψυχῆς του», τὴ λευτεριά. Ἀπ' αὐτοῦ προέρχεται ἡ ὁρμὴ τῆς ἐσώτερης του ἀγαλλίασης, ἡ κραυγὴ τῆς δηκτικῆς εὐθυμίας του «πήδησα».

Ταυτόχρονα μὲ τὴ βοήθεια ποὺ τοῦ δίνει ὁ Νότος γιὰ ν' ἀποβάλλει ὀριστικὰ κάθε τι τὸ γερμανικὸ, τὸν βοηθάει ν' ἀποβάλλει καὶ κάθε τι τὸ χριστιανικὸ. Ἐνῶ, σὰν σαῦρα ἀπολαβαίνει τὸν ἥλιο κι' ἡ ψυχὴ του βυθίζεται στὸ φῶς ἴσαμε τὰ ἐνδότερα νευρικά της δίχτυα, κι' ἐνῶ ἀναρωτιέται τί εἶναι κείνο ποὺ τόσο καιρὸ τώρα σκυθρόπασε τὸν κόσμον, τί εἶναι κείνο ποὺ τὸν ἔκανε τόσο ἀνήσυχο, τόσο ἀγωνιώδη, τόσο περίλυπο, τόσο ἀναντρα γνώστη τῆς ἁμαρτίας, τί εἶναι κείνο ποὺ ξεγυμνώνει ἀπ' τὴν ἀξία τους τὰ πιὸ γαλήνια, τὰ πιὸ φυσικὰ καὶ τὰ πιὸ ρωμαλέα πράγματα καὶ γεράζει ὅ,τι πολυτιμώτερο ἔχει

τὸ σύμπαν, τὴν ἴδια τὴ ζωὴ, ἀναγνωρίζει στὸ χριστιανισμό, στὴν πίστη στὸ ὑπερέραν, τὸ δόγμα ποὺ σκιαάζει τὸν σύγχρονο κόσμο. Αὐτὸς ὁ «δύσοσμος Ἰουδαϊσμός, ὁ καμωμένος ἀπὸ ραββινισμό καὶ δεισιδαιμονία» ἐρείπωσε κι' ἀπόπνιξε τὴ χαρὰ του, τὴ γαλήνη τοῦ σύμπαντος· γιὰ πενήντα ὀλάκερες γεννῆς ἦταν τὸ ἐπικινδυνωδέστερο ναρκωτικό, ποὺ παράλυσε ἠθικὰ κάθε τι ποὺ ἄλλοτε ἦταν ἀληθινὴ δύναμη. Τώρα ὅμως (κι' ἐδῶ ἀκριβῶς βλέπει στὴ ζωὴ του μιὰ ἀποστολὴ) ἡ σταυροφορία ἐναντίον τοῦ Σταυροῦ πρέπει ν' ἀρχίσει, γιὰ τὴν ἀνάκτηση τῆς ἱερώτερης χώρας τῆς ἀνθρωπότητας : τῆς ἐπίγειας ζωῆς. «Τὸ «δαψιλὲς αἶσθημα τῆς ὑπαρξῆς» τοῦ χάρισε βλέμμα παράφορο γιὰ κάθε τι τὸ γήινο, εἴτε γιὰ ζωϊκὴ ἀλήθεια· πρόκειται, εἴτε γιὰ ἄμεσο ἀντικείμενο· καὶ μόνον ὕστερα ἀπ' τὴν ἀνακάλυψη αὐτὴ διακρίνει πόσον καιρὸ ἡ «πορφυρὴ καὶ γερὴ ζωὴ» τοῦ ἀποκρύφτηκε ἀπ' τὸ θυμιάμα καὶ τὴν ἠθικὴ. Στὸ Νότο, σ' αὐτὴ «τὴ μεγάλη σχολὴ τῆς διανοητικῆς καὶ φυσικῆς ἴασης», ἔμαθε νὰ ναι φυσικός, ν' αὐτοαπολαμβάνετε χωρὶς τύψεις καὶ νὰ γνωρίζει τὴ χαρούμενη καὶ γαληνεμένη ζωὴ, χωρὶς νὰ φοβᾶται τὸ χειμῶνα, χωρὶς νὰ φοβᾶται τὸ Θεό· ἀπόκτησε τὴν πίστη, ποὺ λέει στὸν καθένα τὸ ἐγκάρδιο κι' ἀθῶο ναί. Κι' αὐτὴ ὅμως ἡ αἰσιοδοξία, προέρχεται ἐκ τῶν ἄνω, ἀληθινὰ ὄχι ἀπὸ κάποιον κρυμμένο θεό, ἀλλ' ἀπ' τὸ πιὸ ὀρθάνοιχτο κι' εὐεργετικὸ μυστήριον, τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ φωτός. «Στὴν Ἁγία Πετρούπολη θᾶμουν μηδενιστῆς· ἐδῶ πιστεύω στὸν ἥλιο, ὅπως πιστεύει καὶ τὸ φυτό». «Ὀλη του ἡ φιλοσοφία βγαίνει ἄμεσα ἀπ' τὸ λυτρωμένο αἷμα : «Μείνετε μεσημβρινός, ἔστω καὶ μὲ τὴν πίστη», λέει σ' ἕναν φίλο. Κατὰ συνέπεια ὅταν τὸ φῶς εἶναι γιὰ κάποιον τόσο δραστικὸ φάρμακο καταντάει νὰ γίνε γι' αὐτὸν κάτι τὸ ἱερό· ἐν ὀνόματί του ἀρχίζει τὸν πόλεμον, τὴν φοβερώτερη ἐκστρατεία τοῦ ἐναντίον καθενὸς πού, πάνω στὴ γῆ, ἀπειλεῖ νὰ καταστρέψει τὴ γαλήνη, τὴ διαύγεια, τὴν ἀγνὴ λευτεριά καὶ τὴν ἡλιόλουστη μέθη τῆς ζωῆς. «Ἡ στάση μου ἀπέναντι στὸ παρὸν στὸ ἐξῆς εἶναι πόλεμος μὲ τὸ μαχαίρι στὰ δόντια».

Ταυτόχρονα ὅμως μὲ τὴν τόλμη παρεμβαίνει καὶ ἡ ἀλαζονεία σ' αὐτὴ τὴ φιλολογικὴ ζωὴ ποὺ ξετυλίχτηκε πίσω ἀπ' τὰ κλειστὰ παράθυρα, μέσα σὲ μιὰ νοσηρὴ ἀκίνησι· ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματός του, ποῦταν μέχρι τὰ τότε παγωμένο, ἀναταράχτηκε καὶ κυκλοφόρησε βίαια, ἴσαμε τ' ἀπώτατα ἄκρα νῶν νεύρων του· γάτω ἀπ' τὸ διαπεραστικὸ φῶς, ἡ διαυγὴς καὶ κρουσταλλένια φόρμα τῶν ἰδεῶν του κινητοποιεῖται, καὶ

στο ὕφος, στήν αἰφνίδια πηγαία καὶ λυγερὴ γλῶσσα, ὁ ἥλιος κάνει νὰ λάμπουνε διαμαντένιες σπίθες. Τὸ κάθε τι εἶναι γραμμένο στὴ «γλῶσσα τοῦ θερμοῦ ἀνέμου τοῦ Νοτιά», ὅπως λέει ὁ ἴδιος γιὰ τὸ πρῶτο βιβλίο του πὺ ἐγραψε στὸ Νότο· ὑπάρχει ἓνας τόνος βίαιης ἀπελευθέρωσης κι' ἀνθήσης, ὅπως ὅταν σπάει τὸ στρῶμα τοῦ πάγου κι' ἀρχίζει ν' ἀναφαίνεται δειλὰ πάνω στὴ γῆ ἢ ἀνοιξη μὲ θωπευτικὴ καὶ χαρούμενη ἠδυπάθεια. Φῶς ἴσαμε τὰ τρισβάθα, λάμψη ἴσαμε τὴν ἀπειροελάχιστη φοικίαση, ἀκόμα καὶ μουσικὴ σὲ κάθε σιωπῇ, καὶ πάνω ἀπ' ὅλα αὐτὰ ὁ ἀλκυόνειος τόνος, ὁ καταγάλαζος οὐρανός. Τὴ διαφορά ρυθμοῦ ἀνάμεσα στὴν ἀλλοτινὴ γλῶσσα, πού, ἀληθινά, ἂν καὶ φροντισμένη κι' αὐστηρὰ ἀρχιτεκτονημένη, ἦταν γενικὰ ἀπολιθωμένη, μ' αὐτὴ τὴν καινούργια γλῶσσα, μὲ τοὺς ἠχεροὺς τόνους, αὐτὴ τὴν πασίχαρη γλῶσσα, τὴν εὐλύγιστη καὶ ρωμαλέα, πὺ ἀρέσκειται νὰ χρησιμοποιεῖ καὶ νὰ ἀπλώνει ὅλα τὰ μέλη της πού, ὅπως οἱ μεσογειακοί, χειρονομεῖ μὲ πλῆθος μιμητικῶν κινήσεων καὶ πὺ δὲν περιορίζεται, ὅπως ὁ Γερμανὸς νὰ μιλάει ἀκίνητα, χωρὶς τὸ σῶμα νὰ συμμετέχει στὴν ἔκφραση! Ὁ καινούργιος Νίτσε δὲν ἐμπιστεύεται πιά, τίς ἐλεύθερα ἐκκολαπτόμενες σκέψεις του, πὺ πεταλουδίζουνε γρήγορα σὰ χρυσαλλίδες στοὺς περιπάτους του, στήν βαρειά, αὐστηρὴ κι' ἐπισημοφορεμένη γερμανικὴ τῶν οὐμανιστῶν· οἱ σκέψεις του, κόρες τῆς λευτεριᾶς ποθοῦνε τὴ γλῶσσα τῆς λευτεριᾶς, γλῶσσα εὐλύγιστη, γλῶσσα πὺ σκιρτάει μὲ σῶμα ἀνάλαφρο καὶ γυμνό, σὰν ἀθλητῆς, μ' εὐκαμπτες ἀρθρώσεις, γλῶσσα πὺ νὰ μπορεῖ νὰ τρέχει, ν' ἀλαφροπηδάει, νὰ ὑψώνεται ἀνάερη, καὶ νὰ σιγαλοπέφτει, νὰ τεντώνεται καὶ νὰ χορεύει ὅλους τοὺς χορούς, ἀπ' τὴν μελαγχολικὴ ὄρρηση ἴσαμε τὴν τρελλὴ ταραντέλλα, μιὰ γλῶσσα πὺ μπορεῖ ὅλα νὰ τὰ βαστάξει κι' ὅλα νὰ τὰ πει—χωρὶς ν' ἄχει ὤμους ἀχθοφόρου, ἢ βῆμα ἀνθρώπου πὺ τὸν βαραίνει δυσβάστακτο φορτίο. Κάθε παθητικὴ κατοικίδιου ζώου, κάθε βαρύτητα τῶν ἀνετων πραγμάτων ἔχουν, κατὰ κάποιον τρόπο, ἀπαλειφθεῖ κι' ἐξαφανισθεῖ ἀπ' τὸ στύλ του· τὸ ὕφος του προχωρεῖ πηδηχτὰ ἀπ' τὸ λογοπαίγνιο ἴσαμε τὴν ἀνώτερη γαλήνη, ἐνῶ σ' ἄλλες στιγμές, παρ' ὅλα αὐτά, ἔχει ἓνα πάθος πὺ θυμίζει τὸν βουερό ἠχο μιᾶς παληᾶς καμπάνας. Ξεχυλίζει ἀπὸ ζυμώσεις κι' ἐνεργητικότητας εἶναι σαμπάνια πὺ σπινθηρίζει ἀπὸ πλῆθος θαμπωτικῶν καὶ χτυπητῶν μικρῶν μαργαριταριῶν, καὶ πὺ ξαφνικὰ ἀφρίζει μ' ἓνα ρυθμικὸ ξεχείλισμα. Ἔχει

χρυσωμένη και πεντακάθαρη διαύγεια σαν παληό κρασί του Φαλέρνο, όπως και μιὰ μαγική ίσαμε τὰ ἐνδότερα τριβαθιά του διαφάνεια· τὸν χαρούμενο και σπινθηροβόλο δρόμο του ἀπαράμιλλα τὸν καταυγάζει τὸ φέγγος τοῦ ἡλίου. Ποτὲ ἴσως γλώσσα γερμανοῦ ποιητῆ δὲν ξανάνιωσε τόσο γρήγορα, τόσο αἰφνίδια και τόσο τέλεια· και, ἀναμφίβολα, καμμιά δὲ φωτολούστηκε ἀπ' τὸν ἡλιο και δὲν ἔγινε τόσο λεύτερη, τόσο μεσημβρινή, τόσο θεία ὀρχηστική, τόσο μεθυστική, τόσο διονυσιακή. Μονάχα στ' ἀδελφικὸ στοιχεῖο τοῦ Βὰν Γκὸγκ παριστάμεθα μιὰ, ἀκόμα φορὰ σὲ τέτοιο θαῦμα παρόμοιας κι' αἰφνίδιας εἰσβολῆς ἡλίου σ' ἄνθρωπο τοῦ Βορρᾶ· μόνο τὸ πέραςμα ἀπ' τὸ θλιβερό, γκριζο και βαρὺ χρῶμα τῶν Ὁλλανδικῶν του χρόνων, στοὺς ἀνοιχτοὺς, χτυπητοὺς και τραγουδιστοὺς χρωματισμοὺς, στὴ φλογερὴ λευκότητα τῆς Προβηγκίας, μονάχα αὐτὴ ἢ τρελλὴ εἴσοδος φωτὸς σ' ἓνα μισοτυφλωμένο πιά πνεῦμα μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μὲ τὴν ἔλλαμψη αὐτὴ ποὺ ὁ Νότος παράγει στὸ εἶναι τοῦ Νίτσε. Μονάχα σ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ φανατικοὺς τῆς ἀλλαγῆς—αὐτὴ ἢ μέθη, αὐτὴ ἢ ἀπορροφηση τοῦ φωτός, μὲ τὴν ὀρμὴ βρουκολακισμένου πάθους εἶναι τόσο γρήγορες και τόσο ἀνήκουστες. Μόνο οἱ δαιμονιακοὶ γνωρίζουν τὸ θαῦμα τῆς φλεγόμενης ἀνθήσης ἴσαμε τὴν παραμικρότερη ἵνα τῆς ζωγραφικῆς τους, τῆς μουσικῆς τους, τῶν λόγων τους.

Ὁ Νίτσε ὅμως δὲ θᾶχε αἷμα δαιμονιακό, ἂν μπορούσε νὰ τὸν χοριάσει ὅποιαδήποτε μέθη· γι' αὐτὸ πάντα ζητάει τὸν ὑπερθετικὸ σχετικὰ μὲ τὸ Νότο, μὲ τὴν Ἰταλία· ἀποζητάει ἓνα «ὑπὲρ-φῶς» μιὰ «ὑπερ-σαφήνεια». Ὅπως ὁ Χαίλντερλιν μεταθέτει σιγὰ-σιγὰ τὴν Ἑλλάδα του πρὸς τὴν «Ἀσία» δηλαδὴ στὴν Ἀνατολή, στὴ βαρβαρότητα, ἔτσι, στὸ τέλος, τὸ πάθος τοῦ Νίτσε εἶναι ὀλότελα φορτισμένο μὲ σπινθηρὸς μιᾶς καινούργιας τροπικῆς, «ἀφρικανικῆς» ἔκστασης, Ἄπ' τὸν ἡλιο ζητάει ὄχι φῶς, ἀλλὰ κάψιμο, προτιμάει τὴ λάμψη ποὺ δαγκώνει σκληρά, παρὰ νὰ περιτριγυρίζεται ἀπὸ πράγματα μὲ καθάρεις γραμμές· θέλει τὸν ἠδονικὸ σπασμό, παρὰ τὴ γαλήνη· μέσα του ξεσπάει ὁ ἀπέραντος πόθος νὰ μεταμορφώσει ἀπόλυτα σὲ παραφορὰ τοὺς ἀνάλαφρους ἐρεθισμοὺς τῶν αἰσθήσεών του, νὰ μετατρέψει τὸ χορὸ σὲ τρελλὸ πέταγμα και νὰ πυρακτώσει ὥσπου νὰ γίνεи κατακόκκινο τὸ θερμὸ αἶσθημα τῆς ὑπαρξῆς. Κι' ἐνῶ οἱ πόθοι του φουσκώνουν στὶς φλέβες του, ἢ γλώσσα δὲν ἀνταποκρίνεται στὸ ἀδάμαστο πνεῦμα του. Κα-

ταντάει γι' αὐτὸν νά ναι πολὺ περιορισμένη, πολὺ ὑλική, πολὺ βαρειά. Ἔχει ἀνάγκη κάποιου καινούργιου στοιχείου γι' αὐτὴ τὴ διονυσιακὴ ὄρχηση ποὺ ἄρχισε μέσα του τόσο παράφορα· ἔχει ἀνάγκη μιᾶς ἀνώτερης λευτεριάς, ἀπὸ κείνη ποὺ μπορεῖ νὰ τοῦ προσφέρει ἡ καθυπόταξη τοῦ λόγου· γι' αὐτὸ ξαναγυρίζει στὸ πρωταρχικὸ του στοιχεῖο, στὴ μουσικὴ. Ἡ μουσικὴ τοῦ Νότου εἶναι ἡ τελευταία του ἔμπνευση, μιὰ μουσικὴ ὅπου τὸ φῶς γίνεται μελωδία καὶ τὸ πνεῦμα φτερώνεται. Καὶ τὴν ἀποζητάει, καὶ τὴν ἀποζητάει αὐτὴ τὴ διάφανη μεσημβρινὴ μουσικὴ, ὅλον τὸν καιρὸ καὶ σ' ὅλες τὶς ζῶνες, χωρὶς νὰ τὴν βρῖσκει—ἴσα-μεποῦ τὴν ἐφευρίσκει ὁ ἴδιος.

ΤΟ ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ ΣΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Ἄχ! ἔλα, χρυσὴ γαλήνη!

Ἡ μουσικὴ ὑπῆρχε στὸ Νίτσε ἀπ' τὴν πρώτη στιγμὴ· μονάχα πάντα ἦταν λανθάνουσα, καὶ πάντα ἦταν παραμερισμένη ἀπὸ μιὰ ἰσχυρότερη θέληση πνευματικὰ αἰτιολογούμενη. Παιδὶ ἀκόμα, ἐνθουσιάζει τοὺς φίλους του μὲ τολμηρὰ αὐτοσχεδιάσματα καὶ στὰ νεανικά του τετράδια βρῖσκονται πολλοὶ ὑπαινιγμοὶ γιὰ δικές του μουσικὲς συνθέσεις. Ὅσο ὁμως ἀποφασιστικώτερα στρέφεται ὁ σπουδαστὴς στὴ φιλολογία, κι' ὕστερα διδάσκει τὴ φιλοσοφία, τόσο καὶ καταπνίγει τὴ δύναμη αὐτὴ τῆς φύσης του, ποὺ κρυφὰ ποθεῖ νὰ ξανάβγει στὸ λεύτερο δρόμο. Ἡ μουσικὴ ἀπομένει γιὰ τὸν νεαρὸ φιλόλογο ἕνα εὐχάριστο ξεκούρασμα, μιὰ διασκέδαση, μιὰ εὐχαρίστηση ὅπως τὸ θέατρο, τὸ διάβασμα, ἡ ἱππασία, ἡ ξιφασκία, ἕνα εἶδος πνευματικῆς γυμναστικῆς γιὰ τὶς στιγμὲς τῆς σχολῆς. Συνέπεια αὐτῆς τῆς φροντισμένης διοχέτευσης, αὐτῆς τῆς συνειδητῆς προχωμάτωσης, εἶναι ὅτι στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Νίτσε δὲν διαπερνάει οὔτε μιὰ σταλαγματιὰ στὸ ἔργο του γιὰ νὰ τὸ γονιμοποιήσῃ· ὅταν γράφει τὴ **Γέννηση τῆς τραγωδίας στὸ πνεῦμα τῆς μουσικῆς**, ἡ μουσικὴ μένει γι' αὐτὸν μόνο ἕνα ἀντικείμενο, ἕνα πνευματικὸ θέμα, χωρὶς κανένα μέλος τοῦ μουσικοῦ αἰσθήματος νὰ μπαίνει στὴ γλῶσσα του, στὴν ποίησή του, στὴ σκέψη του. Ἀκόμα καὶ τὰ λυρικά δοκίμια τῆς νεότητος τοῦ Νίτσε εἶναι στερημένα ἀπὸ κάθε μουσικότητα